

Գ Ր Ա Խ Ո Ս Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

ՀԱՅՈՐ ԵՐԵՄՅԱՆ, „ՆԵՂՈՍԻ ՀՈՎՏՈՒՄ“

(Հայպետհրատ, Երևան, 1954 թ., 436 էջ)

Վերջերս Հայպետհրատի հրատարակությամբ լույս տեսավ հայրենագործ գրող Հակոբ Արամյանի «Նեղոսի հովտում» վեպը:

Հեղինակը իր վեպի համար հետաքրքիր և լայն կտավ է ընտրել՝ պատկերել և գեղարվեստորեն արտացոլել նգիպտոսում՝ Նեղոսի հովտում՝ տեղի ունեցող նախապատերազմյան և պատերազմի շրջանի դեպքերը, նգիպտոսի ժողովրդի ազգային-ազատագրական պայքարի հերոսական գրգռվածությունը:

Վեպում խոսվում է նաև մի շարք հայ առաջադեմ գործիչների և անհատների գործուն մասնակցության մասին այդ պայքարում:

Հեղինակը քաջածանոթ է նգիպտոսի քաղաքական-հասարակական կյանքին, եգիպտահայ գաղութի ազգային-եկեղեցական իրականությունը և վարպետ գրչով կարողացել է պատկերել փարավոնների երկրի քաղաքական կյանքը, նրա պայքարն ու առօրյան:

Վեպում գործող եգիպտացի, թե հայ կերպարները վերցվել են այդ կյանքի զանազան շրջաններից, հասարակական-քաղաքական տարբեր խավերից: Հեղինակն աշխատել է տիպականացնել այդ միջավայրից վերցրած իր հերոսներին, կենդանի ու խոսուն անձնավորություններ դարձնել նրանց, իրենց ուրույն հոգեբանությամբ, մտածելու և գործելու եղանակով և ուղիներով: Այդ բոլոր մարդիկը պայքարում են հանուն ազատ ու երջանիկ կյանքի, հանուն ապագայի, հանուն մարդկային արժանապատվության:

Վեպի գլխավոր հերոսներից է Շավասպ Այգունին, ոռոգանտիկ խառնվածքով մի երիտասարդ, որն ունի ազնիվ սիրտ, պոռթկուն, անհաղորդող ոգի՝ կյանքի աղաղակով ամառադարձությունների նկատմամբ: Վեպի սկզբնական մասերում նա դեռ չի գտել իր կյանքի ուղին, նա դեռ որոնման մեջ է և խաբխարում է անորոշության մեջ: Բայց ահա կյանքի քուրջում նա կոխվում է, անուակամաձեռն և կյանքում տեսած անարդարություններն ու շահագործումը նրան բերում են այն համոզման, որ անարգար է ներկա հասարակական կյանքը, ուր ժողովրդի Բուսթանիներ անիրավությամբ և

ստեղծելով են վեր բարձրանում:

Աղքատ ծնողների զավակ, բայց ընդունակ Շավասպը համալսարանական կրթություն է ստանում միլիտանտեր մի ում Արամյանի փողով և դառնում նրա աղջկա՝ Հիլդայի փեսայացուն, և ապա ծանոթանալով մի շարք հեղափոխական բանվորների՝ Աշոտ Ասրյանի և Սև Սերոբի, ինչպես նաև դեմոկրատական «Էլ-Կամաշիրի» թերթի խմբագիր Նասր էդ-Ռին էլ-Բախանու հետ, խզում է իր կապերը Արամյանյաններից, հրաժարվում է այդ կյանքի բարձրներից և ընտրում է հեղափոխականի փշոտ և դժվարին ուղին:

Այս է ահա վեպի հիմնական իդեան, գաղափարական բովանդակությունը, որի շուրջ դառնում են վեպի գործողություններն ու անհատները:

Վեպում հաջողված և կենդանի կերպարներից են Աշոտ Ասրյանը և Սև Սերոբը: Աշոտը մի բանվոր արհեստավոր է, կենսուրախ, գիտակից և լավատես: Նա անհաշտ է ամեն մի անիրավության և կեղծիքի նկատմամբ: Նա զուրկ է միանգեղ բարձր կրթությունից, բայց ինքնակրթությամբ ձեռք է բերել բավարար գիտելիքներ և դրանով կարողանում է հասկանալ ռալվն ու վատը, կյանքը, և իր ուղին հարթել կյանքի դժվարությունների միջով: Հեղինակը Աշոտին օժտել է նուրբ և զգայուն գծերով. նա գիտի աղնվորեն և անկեղծ սիրել, հարգել ընկերոջը, զոհել իր անձնականը ընդհանուրի շահերին: Աշոտը վեպի ամենահաջող և կենդանի կերպարներից մեկն է:

Հեղինակին հաջողվել է նաև հայ աշխատավորների կողքին ստեղծել մի քանի եգիպտացի աշխատավորների դրական համակրելի կերպարներ, ինչպիսիք են Սուրին, Ֆաթալին, Սողիմանը և ուրիշները:

Վեպում լայն տեղ է հատկացված եգիպտացի մտավորականությանը, որն իր ողջ գիտությունն ու կյանքը նվիրել է ժողովրդի լուսավորության նվիրական գործին: Այդպիսիներից է պրոֆ. Աղլի էլ-Շաբաթանին: Մագումով մի հասարակ ֆեյդաի որդի է նա. կյանքի խորհուրդը ճանապարհ անցած, ժողովրդին և

հայրենիքին ծառայելու մեջ և նա գտնում մտավորականի բարձր կոչումը, և իր հոգու բուրբ թելերով կապված է զգում իրեն իր ժողովրդին, որից նա քաղում է և՛ ուժ, և՛ ներշնչում՝ ապրելու և ստեղծագործելու համար:

Վեպում խոսվում է եգիպտացի և հայ մտավորականի դժվարին, բայց պատվավոր դերի մասին, գրականության, լրագրության, ժողովրդին ծառայելու մասին:

Վեպում գրական կերպարներին ղուգընթաց հեղինակին հաջողվել է պատկերել բացասական կերպարների մի ամբողջ շարք: Եթե գրական կերպարները համակրելի են և ուսանելի, ապա բացասականները անմարդկային են ու վանողական: Եթե առաջիններին նկարագրելիս հեղինակը օգտվում է պայծառ գույներով, ապա վերջիններին տիպականացնելու համար գորշ գույներ չի խնայում:

Ժորժ Բուսթանին բացասական կերպար է, ապագայինացած, մարդկային խիղճը կորցրած մի ձեռնարկատեր, որի սրբություն սրբոցը փողն է: շահը Ամեն ինչի վրա նա նայում է շահի տեսանկյունով, և որի հարբատություն մի շյուղն անգամ ձեռք չի բերված արգարքորինքով և ուղիղ ճանապարհով: Բուսթանին հայ է, բայց ապագայինացած, հայերեն գրել-կարդալ անգամ չգիտե: Եթե վեպի գրական հերոսները բուռն հայրենասերներ են և հպարտ են իրենց հայրենասիրությամբ և Հայրենիքով, ինչպես օրինակ Շավասյուր, Աշոտը և ուրիշները, որոնք գուրգուրանքով, ազգային արժանապատվության զգացումով են խոսում իրենց Հայրենիքի՝ Սովետական Հայաստանի մասին, ապա Բուսթանու և նրա նմանների համար միանգամայն խորթ է այդ զգացումը: Նրա համար կյանքում ունալ է միայն շահը և եթե այդ շահը պահանջի, նա ակտիվորեն կօգնի նաև իր Հայրենիքի թշնամիներին:

Բուսթանու ընտանիքում ընտանեկան հարաբերությունները ևս հիմնվում են փողի վրա: Մարգարիտը՝ նրա կինը, այլասերված է բարոյապես, ինչպես սնանկացած են հոգեպես իր ամուսինն ու ամբողջ շրջապատը: Բուսթանիների և նմանների ընտանիքները բարոյական հիմքից զուրկ են, նրանք խարսխված են շահի, ոսկու և կեղծ զգացմունքների վրա:

Վեպի բացասական կերպարներից է նաև Բարունակ Աբրահամյանը: Մի միլիոնատեր է նա և քաղաքական հայացքներով էլ չլիբերալ, կրթված, ազգային բարերարի քղամիդ հագած, կողմնակից է Սովետական Հայաստանին, «հայաստանյան» է, ինչպես ասվում է վե-

պում, բայց նրա հայրենասիրությունն էլ յուրահատուկ է, սահմանափակ:

Վեպում հեղինակը ստեղծել է նաև մի շարք լիրիկական կերպարներ (Շողիկը, Լեյլան), օժանդակ նրանց կանացի նուրբ քնքրությանը ու հույզերով:

Վեպի ընդհանուր արժանիքներից պիտի նշել նաև այն, որ հեղինակը մոտիկից ծանոթ լինելով եգիպտոսին, նրա կլիմային, բնությանը, պատմական վայրերին, ժողովրդի կյանքի առանձնահատկություններին, կարողացել է գեղագետի վարպետ դրողով տալ ընդլայն հրաշալի նկարագրություններ՝ եգիպտական փարավոնների փառահեղ բուրգերը, Նեղոսը իր փարթամ պուրակներով և այլն: Վեպում տեղ են գտել ժողովրդական-ֆոլկլորային երգերի մի շարք գեղեցիկ նմուշներ (էջ 58, 226, 334, 341, 342): Դրանք, ինչպես միշտ ընդունված են հեղինակների մոտ, արևելյան էկզոտիկ պատկերներ և սիրերգների նմուշներ չեն, այլ տանջալի, շարքալ աշխատանքի ծանր լծի տակ կրած անազատ արևելյան աշխատավորի մշտի ու տանջանքի երգերն են:

Կարգում ես վեպը և քո աչքի առաջ կանգնում է Արևելքը իր ողջ փարթամությամբ և ծայրահեղ աղբատությամբ, իր դասակարգային հակասությամբ: Մի կողմից Արևելքի հիանալի ընդլայնումը, եգիպտական գեղեցիկ գիշերները, բուրգերը, սֆիրաները, հարուստների թաղամասերը իրենց հոյակապ, լույսերից շողողում պալատներով, մյուս կողմից խարխուլ, մզոտած հյուղեր, սով, տառապանք, աղքատություն: Եվ այդ հազար ու մեկ գիշերների պատրանք ստեղծող հեքիաթային երկրում իրար են խառնվում եվրոպական «տանգո»ն ու «ֆոկլորություն»ը և հարավի դարերի մեթաֆիզիկա ու երազային «յա-բելլին»:

Ենեղոսի հովտում՝ վեպը, լինելով հեղինակի առաջին լուրջ գեղարվեստական գործը, գերծ չէ և մանր թերություններից:

Ամփոփելով մեր խոսքը կասենք, որ Հակոբ Արամյանի «Ենեղոսի հովտում» վեպը մնում է արտասահմանյան կյանքը պատկերող սովետահայ գրականության վերջերս լույս տեսած հաջողված երկերից մեկը: Ինչպես ասում են՝ ճշմարիտ մնայուն է: Արամյանի վեպը կարգալուց հետո երկար ժամանակ չի հեռանում հիշողությունից նրա լավն ու գեղեցիկը: Արամյանի վեպը շնորհընկալ գործ է և գրասեր հասարակությունը սիրով կընթերցի այն:

Գիրքը կազմված է մաքուր և խնամքով:

Ռ. Մ.

